

УДК (377)(37.015)+641.5

Володимир Робак

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ БІОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ
У ПТНЗ КУЛІНАРНОГО ПРОФІЛЮ**

За останній час у науковій літературі приділяється достатньо уваги проблемі вдосконалення змісту професійно-технічної освіти, зокрема загальноосвітньому компоненту. Останній є важливою складовою професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти і покликаний не лише забезпечити необхідний мінімум знань учнів цих закладів згідно вимог державного стандарту про повну загальну середню освіту, але й сприяти успішному засвоєнню предметів профтехциклу. Разом із тим, викладання загальноосвітніх предметів у ПТНЗ має свою специфіку, що зумовлено як освітніми завданнями, які повинні вирішувати заклади цього типу, так і контингентом учнів, які там навчаються. Маємо справу з очевидною суперечністю: у стислі терміни потрібно забезпечити учням, більшість із яких мають доволі посередні знання і низьку мотивацію до навчання, не лише отримання повної загальної середньої освіти, але й здобуття професії. Окрім цього, учні ПТНЗ зорієнтовані переважно на практичну професійну діяльність і тому неохоче вивчають загальноосвітні предмети.

Для вирішення цієї суперечності у частині, яка стосується викладання дисциплін природничо-математичного циклу в ПТНЗ, пропонується використання кількох підходів, як-от: різноманітні форми навчання [4] та активні, зокрема інноваційні, методи навчання [2; 8]; застосування новітніх технологій навчання, передусім інформаційних засобів, уміле використання певних дидактичних принципів навчання, а саме: професійної спрямованості [3; 6], структурування і генералізації навчального матеріалу, дидактичної диференціації (інтеграції), модульності, зв'язку зі спеціальними та виробничими дисциплінами, пріоритету практичних знань [7], наступності та системності [1].

У науково-педагогічній літературі питанням готовності учнів ПТНЗ конкретних профілів до засвоєння знань з окремих загальноосвітніх предметів приділяється ще недостатньо уваги. Метою даної статті є з'ясування кола головних проблем, із якими стикаються майбутні кваліфіковані робітники у ПТНЗ кулінарного профілю у процесі вивчення біології. Такий вибір проблематики зумовлений тим, що для майбутніх

кухарів вивчення цього предмета не лише має важливе світоглядне, загальнонаукове і виховне значення, але й створює належну теоретичну основу для успішної професійної діяльності, сприяє формуванню ґрунтовних професійних знань, а також закладає надійні підвалини для можливості подальшого навчання за обраним фахом. У процесі засвоєння біологічних теорій і понять реалізуються різні типи і форми міжпредметних зв'язків, встановлення яких полегшується тим, що інші загальноосвітні предмети (фізика, хімія) вивчаються перед загальною біологією. Окрім цього, при вивченні даного курсу узагальнюються та систематизуються важливі емпіричні поняття, які відомі учням із курсів ботаніки, зоології, анатомії та фізіології людини.

З метою з'ясування досягнень і проблем біологічної підготовки учнів у ПТНЗ кулінарного профілю нами було проанкетовано 54 учні-другокурсники, які навчаються за професією “Кухар” у трьох закладах професійно-технічної освіти Львівщини. Для відповідей їм була запропонована анкета, що складалася з 20 різноманітних запитань.

Насамперед, ми хотіли з'ясувати мотиви вибору майбутньої професії учнями ПТНЗ. 61% опитаних відповіли, що обрали цю професію, бо мають до неї інтерес; 17% – через перспективу подальшого навчання; 11% – через перспективу свого розвитку; 5,5% – розпочали навчання за порадою батьків. Таким чином, результати відповідей на перше питання свідчать, що вибір професії учнями є відповідно вмотивований, адже загалом аж 89% опитаних засвідчили, що обрали дану професію або через інтерес до неї та можливості власного розвитку, або з точки зору перспектив подальшого навчання, що актуалізує потребу підвищення ефективності теоретичної загальноосвітньої підготовки принаймні для частини учнів.

Друге питання стосувалося відмінностей у навчанні між ПТНЗ і загальноосвітньою школою. Чверть опитаних відповіли, що не зауважили жодних відмінностей. Серед тих, хто визнав існування відмінностей, найбільше було таких, які вважають, що вона полягає у професійній спрямованості навчання і можливості застосування отриманих знань на практиці (третина опитаних). Цікавим виявився один із варіантів відповіді: “Майже не вчуся, а оцінки набагато кращі”, що вказує на нижчий рівень вимог до учнів у ПТНЗ порівняно зі школою.

Наступна група запитань стосувалася доступності викладу навчального матеріалу з біології у підручниках, поясненні вчителя, ступеня складності задач та оцінювання лабораторно-практичних завдань із цього предмета. З'ясувалося, що аж 72% опитаних не дуже добре розуміють навчальний матеріал із біології та лише 28% – розуміють

майже все. Серед респондентів не виявилось жодного, хто б обрав такі радикально протилежні варіанти відповідей, як-от: “розумію повністю”, або “не розумію”. Однак у декількох респондентів у графі “інша відповідь” було записано: “Нічого не розумію”, яка згодом була перекреслена і обрано варіант “Не дуже розумію”. Це може вказувати на прояв механізму психологічного захисту, завдяки якому окремі учні хочуть здаватися кращими учнями, ніж це є насправді.

На запитання про ступінь зрозумілості викладу матеріалу в підручнику з біології відповіді розподілилися таким чином: для 44% опитаних – “у цілому зрозумілий, але трапляються складні теми”; для 17% – “стає зрозуміло після пояснення вчителя”; стільки ж визнало підручник “дуже складним”. Лише 11% відповіло, що їм усе зрозуміло.

Що стосується навчально-методичного і матеріально-технічного забезпечення процесу вивчення біології у ПТНЗ, то опитані дали йому таку оцінку: 72% респондентів вважають, що підручників із біології в ліцеї є достатньо, тоді як 17% дотримуються протилежної думки. Дещо гіршою є ситуація з наочним забезпеченням цього предмета. Лише половина опитаних оцінили його як достатнє, 28% – як недостатнє. Дві треті опитаних засвідчили, що на уроках біології не використовують жодних технічних засобів, 22% назвали графопроектор і 11% – комп’ютер.

Що стосується ступеня складності задач із біології, які доводиться розв’язувати, то аж для 67% опитаних вони виявилися не дуже простими, для 11% – досить складними, для 5% – дуже складними і стільки ж відповіли, що вони взагалі нічого не розуміють. Це узгоджується з даними опитування випускників середньої школи, проведеного науковцями Інституту соціології Національної академії наук України. Серед здобутих у школі навичок і вмінь найвище (за п’ятибальною шкалою) випускники оцінюють свої комунікативні навички (4,41), найнижче – уміння розв’язувати наукові та науково-практичні проблеми (3,47) [5].

На запитання про якість і практичну значущість лабораторно-практичних занять із біології відповіді розподілилися таким чином: потрібними і цікавими їх вважають трохи більше половини опитаних (55%), нецікавими – 28%; непотрібними – лише 5%.

Окремий блок питань був присвячений методам і формам навчання, які застосовуються на уроках біології в ПТНЗ. Домінуючою формою навчання виявився урок (78%), бесіду практикують в 11% випадків, аналогічною популярністю у викладачів користуються комбіновані форми (лекція/бесіда). Що стосується методів навчання, то найчастіше обирався такий варіант відповіді, як всього потрохи (50%); пояснення використовув-

ють у 44% випадків. Рідко використовують інноваційні методи навчання (гра, робота в групах) – 17%. Три чверті опитаних визнали, що курс біології допомагає їм краще оволодівати предметами професійного циклу, 17% опитаних такого взаємозв'язку не помітили. Основним джерелом інформації про майбутню професію для учнів ПТНЗ є бесіди з вчителями і майстрами (72%). Ще 17% вказали на екскурсії на підприємства.

Деяко несподіваними виявились результати відповіді на запитання “Чи так Ви уявляли навчання в ліцеї?”. Аж 55% опитаних відповіли негативно, 39% підтвердили свої очікування. Незважаючи на це, 89% не розчарувалися у своїй майбутній професії (таких виявилось лише 5%).

Характерно, що лише третина опитаних задекларувала своє бажання працювати за обраним фахом після закінчення навчального закладу. Продовжувати навчання планують 44%. Слід зазначити, що у порівнянні з відповідями, отриманими на аналогічне запитання у минулі роки, постійно зростає число тих, хто планує продовжувати своє навчання, і зменшується число тих, хто збирається працювати за обраним фахом, що ще раз підтверджує потребу посиленої уваги вчителів-практиків і науковців до процесу формування глибоких і міцних знань із загальноосвітніх дисциплін принаймні для частини учнів, які є мотивовані на подальше навчання.

Отримані результати анкетування дозволили нам зробити такі висновки:

1. Вибір професії кухаря переважною більшістю учнів є відповідно вмотивованим. Це підтверджується не лише адекватними до завдань творчого розвитку особистості мотивами вибору, але й таким фактом, що, незважаючи на те, що для половини учнів навчання у ліцеї не виправдало їх сподівань, переважна більшість усе-таки не розчарувалася у своїй професії.

2. Майже три чверті опитаних відчувають проблеми із засвоєнням викладу навчального матеріалу в підручнику (від часткового до повного нерозуміння), а від 10 до 20% опитаних не в стані розв'язувати задачі з біології. Такий результат опитування висуває завдання вдосконалення навчально-методичного забезпечення курсу біології на засадах реалізації принципів доступності та професійної спрямованості, а також потребу створення навчально-методичного посібника з біології для учнів ПТНЗ харчового профілю. Такий посібник, з одного боку, мав би відповідати стандартам загальноосвітньої підготовки учнів, які здобувають середню освіту, а також планам подальшого навчання на вищих освітньо-кваліфікаційних рівнях частини учнів, а з другого – враховував би об'єктивну картину загалом слабшого рівня загальноосвітньої підготовки учнів ПТНЗ та потребу посилення професійної спрямованості змісту цього загальноосвітнього курсу. Реалізувати це непросте і до певної міри суперечливе завдання є нелегко. Одним із запропонованих варі-

антів розв'язку може бути ідея створення підручника для ПТНЗ, який відповідав би засадам ступневості у структурно-змістовому відношенні. Наприклад, кожна тема передбачала б принаймні 2 (або й 3) інформаційно-змістові блоки, з яких перший відповідав би мінімальному рівню засвоєння найважливіших, визначених стандартами загальноосвітньої підготовки знань, а другий чи третій – більш широкому і ґрунтовному їх висвітленню для тих, хто готується до подальшого навчання на вищих освітньо-кваліфікаційних рівнях. Особливе значення у структурно-змістовій організації такого підручника з предмета “біологія” саме для учнів ПТНЗ мав би добір відповідних цікавих і доступних прикладів застосування хоча б окремих тем у професійній діяльності майбутніх кваліфікованих робітників харчового профілю.

3. Працювати за обраним фахом планує лише третина. Майже половина (44%) розглядають навчання у ліцеї як проміжний етап подальшого навчання, що (як уже згадувалося вище) актуалізує потребу забезпечення високого рівня засвоєння курсу біології, що виконує провідну роль у системі загальноосвітніх дисциплін, які покликані дати базову теоретичну професійно зорієнтовану підготовку фахівцю такого профілю.

4. У процесі вивчення біології у ліцеї домінують традиційні форми навчання. Інноваційні форми застосовуються рідко. Однак саме використання інтерактивних методів вивчення курсу біології, його глибоке унаочнення, широке використання сучасних технічних засобів навчання, тісний зв'язок із практикою (зокрема через виконання цікавих і потрібних для розуміння змісту предмета лабораторно-практичних робіт) забезпечать підвищення рівня мотивації й ефективність процесу навчання.

5. Матеріально-технічне забезпечення процесу вивчення біології у ПТНЗ можна оцінити як вкрай незадовільне. Засвоїти такий доволі складний і різноманітний курс, яким є загальна біологія, зробити його цікавим для учнів, використовуючи обмаль технічних засобів, дуже важко. Не дивно, що кожен третій з опитаних вважає лабораторно-практичні заняття з біології нецікавими і непотрібними, а також вказує на потребу покращення рівня забезпеченості учнів ПТНЗ відповідними підручниками і посібниками з біології.

1. *Гордійчук Г. Б.* Педагогічні умови забезпечення наступності вивчення природничо-математичних дисциплін у загальноосвітніх школах та професійно-технічних училищах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 – “Теорія і методика професійної освіти” / *Г. Б. Гордійчук.* — Вінниця, 2006. — 24 с.
2. *Жираткова В.* Кулінарна майстерність. Використання комп'ютерних технологій / *Валентина Жираткова* // Профтехосвіта. — 2010. — № 11. — С. 88—92.

3. *Крот Т.* Професійна спрямованість при викладанні загальноосвітніх предметів / *Таїсія Крот* // Профтехосвіта. — 2011. — № 2. — С. 48—50.
4. *Мельник М. В.* Формування професійних знань учнів професійних училищ у процесі позаурочної роботи з природничо-математичних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / *М. В. Мельник*. — Вінниця, 2005. — 22 с.
5. Оцінка потенціалу випускників середньої школи як ресурсу модернізаційних процесів // Професійно-технічна освіта в Україні. 06.01.2012 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://proftekhosvita.org.ua/uk/news/details/1593/> — Загол. з екрану. — Мова укр.
6. Професійно спрямоване вивчення природничо-математичних дисциплін у ПТНЗ: [монографія] / [Сікорський П. І., Курляк І. Є., Робак В. Є., Литвин А. В., Ємчик Л. Ф., Матійків І. М., Джулай Л. І.]. — Львів : Бодлак, 2009. — 182 с.
7. Сікорський П. Методичні принципи навчання математики у професійно-технічних навчальних закладах / *Петро Сікорський* // Педагогіка і психологія професійної освіти. — Львів, 2011. — № 3. — С. 9—14.
8. Шматков Є. В. Використання моделювання при навчанні учнів професійно-технічних навчальних закладів робітничим професіям / *Є. В. Шматков, Д. І. Шматков* // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія : щоквартальний науково-практичний журнал. — Х., 2009. — № 2. — С. 50—54.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2012

В. Робак

Современные проблемы биологической подготовки будущих квалифицированных рабочих в ПТУЗ кулинарного профиля

В статье представлены результаты эмпирического педагогического исследования проблемы усовершенствования биологической подготовки будущих квалифицированных работников в ПТУЗ кулинарного профиля.

Ключевые слова: профессионально-техническое образование, биологическая подготовка, квалифицированные рабочие.

V. Robak

Contemporary Problems of Biological Training of Future Qualified Workers at Vocational Schools of a Culinary Type

The article gives the results of empirical pedagogical research of the problem of biological training improvement of future qualified workers in vocational schools of a culinary type.

Key words: vocational education, biological training, qualified workers.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор П. І. Сікорський